

Stephan Sanders & Mirjam Sterk

Geloven: in de toekomst

Twee persoonlijke essays

KOK

VERMEULEN
BRAUCKMAN

BIJBELS **MUSEUM**

 protestantse kerk
amsterdam
Pleisterplaats voor de ziel

© Uitgeverij Kok – Utrecht, 2017
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.kok.nl

Ontwerp omslag: Patrick Staal
Opmaak binnenwerk: ZetSpiegel, Best
Illustratie Bart Robbers: Robert Dusarduijn
Foto auteurs: Jordi Wallenburg

ISBN 978 90 435 2864 1
ISBN e-book 978 90 435 2865 8
NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Eigenwijs, joviaal en verbindend – dat was Bart Robbers ten voeten uit. Kenmerkend was ook zijn veelzijdigheid: hij was onder meer actief als gemeenteraadslid voor D66, bestuurder van velerlei organisaties, liefst als voorzitter, en kerkelijk inspirator. Op 13 januari 2015 kwam hij, op weg naar huis van de nieuwjaarsreceptie van de Protestantse Kerk in Amsterdam, door een tragisch verkeersongeval om het leven. Zijn dood betekende een grote leegte voor zijn directe omgeving, de kerk en de samenleving van Amsterdam en daarbuiten.

In het jaar na zijn overlijden ontstond het idee voor de Bart Robberslezing. Hermine Pool van het Bijbels Museum, Mirjam Nieboer van de Protestantse Kerk Amsterdam, Steven Schenk en ondergetekende namens de Vermeulen Brauck-

man Stichting kwamen bij elkaar en al snel werd duidelijk dat het thema van de lezing de kracht van verbinden zou moeten zijn. Dit was de grondtoon in het leven en werk van Bart Robbers. De locatie van de lezing was ook geen moeilijke keuze: het sfeervolle Bijbels Museum in Amsterdam waarvan Robbers jarenlang bestuursvoorzitter is geweest. Twee sprekers werden gevraagd en zegden allebei toe: Stephan Sanders, columnist, schrijver en presentator en Mirjam Sterk, theoloog, oud-Tweede Kamerlid en directeur van MEE, een organisatie voor onderwijs aan kwetsbare groepen.

Op zondagmiddag 9 oktober 2016 vond de Bart Robberslezing plaats in een volle zaal van het Bijbels Museum. De twee sprekers hielden uitdagende en inspirerende verhalen. Een bijzonder moment na de lezingen was de onthulling van de Bart Robberslade. Daarin ligt een aantal persoonlijke bezittingen van Robbers, waaronder zijn bijbel, joodse gebedsriemen en een fotoboek, opengeslagen op een pagina met een foto van hem en een van zijn karakteristieke uitspraken: *Ik ben niet zo gelovig, meer kerks*. De lade is te zien in de Bijbelzaal van het Bijbels Museum.

Voor dit boekje hebben Stephan Sanders en Mirjam Sterk hun lezingen bewerkt tot essays. Als moderne profeten nemen ze ons mee naar de toekomst vanuit de vraag: hoe ziet de stedelijke

samenleving eruit over vijftig jaar en welke rol speelt religie daarin?

Stephan Sanders verbindt die vraag op verrassende wijze met zijn eigen levensloop. Nog moeilijker dan de toekomst voorspellen is het onvoorspelbare van het verleden. Het lag bepaald niet voor de hand, zegt Sanders, dat hij rond zijn 53e weer zou terugkeren tot geloof en kerk. Daarnaast vraagt hij zich af of de kracht van verbinden in Bart Robbers' leven niet ook te maken heeft met zijn homoseksualiteit, het je moeten en kunnen bewegen in verschillende werelden. Sanders spreekt in dit verband zelfs over homoseksuele acrobatiek! Als hij zich al waagt aan een uitspraak over de toekomst, dan ziet hij de kerk als één van de weinige plekken in deze wereld waar twijfel, aarzeling en hoop er mogen zijn.

Mirjam Sterk signaleert een aantal trends die ons leven de komende dertig jaar gaan bepalen: technologische ontwikkeling en robotisering, globalisering, veranderende demografie, individualisering, energieschaarste, culturele en religieuze diversiteit in grote steden... Hoe daar als kerk mee om te gaan? In ieder geval niet angstig. Sterk geeft als inspirerend voorbeeld de opkomst van *emerging churches* eind twintigste eeuw in Amerika, een vorm van kerk-zijn buiten de traditionele kerken die de verbinding zoekt met de samenleving. Dat kan ertoe leiden dat mensen

in achterstandswijken gaan wonen of zich juist onderdompelen in de wereld van kunst en cultuur. Sterk gebruikt zelf de term ‘seculier christendom’, geworteld in het verleden en verbinding zoekend in het heden. Zo kan de kerk een oefenplaats worden voor het uitstralen van empathie en compassie met de mens en de schepping. Naast de twee essays bevat deze bundel twee teksten van Robbers zelf. Als eerste een fragment uit *Allemaal feestdagen*, een ‘week- en zondagboek’ voor kinderen (1983). Het laat zien hoe fijnzinnig hij de belevingswereld van kinderen aanvoelde. Misschien omdat hij ook altijd ruimte bleef geven aan het kind in hemzelf? De tweede tekst is een gedicht dat hij schreef voor de poëzieprijsvraag *Duurzaam Dichten*. Zijn aanstekelijk optimisme en zijn levenslust komen hierin prachtig naar voren. Tot slot een korte levensbeschrijving van Bart Robbers die nog eens laat zien op hoeveel uiteenlopende terreinen hij actief en van invloed is geweest. Moge met dit boekje de verbindende geestkracht van Bart Robbers in herinnering blijven en ons blijvend inspireren.

Namens het Bijbels Museum, de Protestantse Kerk Amsterdam en de Vermeulen Brauckman Stichting,
Hennie Burggraaff

Stephan Sanders

Toekomst voor de twijfel

Ik heb Bart Robbers bij mijn weten niet gekend. Tegelijkertijd is het onwaarschijnlijk dat ik hem nooit tegen het lijf ben gelopen: ik woon al lang in Amsterdam, vroeger in de oude binnenstad, niet ver van zijn huis weet ik nu, en ik ben homoseksueel – *what are the odds?*

Een profetie, daar was om gevraagd voor deze Robberslezing. Een kleintje: kijk eens dertig of vijftig jaar vooruit. Om meteen de verwachtingen ernstig te temperen: ik ben een armzalige profeet. Er is namelijk maar een ding moeilijker dan de toekomst voorspellen en dat is het voorspellen van het verleden. Laten we even teruggaan in de tijd, een klein stukje maar – naar twee weken geleden. Ik zal proberen de scène die zich toen afspeelde kort te beschrijven. Ik zit in de Sint Nicolaaskerk, tegenover het Centraal

Station van Amsterdam. Ik zit daar met twee vrienden. Wij gaan na de hoogmis, die om 11.30 uur is afgelopen, naar het vaste tentje waar we altijd napraten met koffie, een glas water en een tosti. Op dat moment zijn er geen tosti's. Dit is een kleine catastrofe, want die tosti's horen er te zijn, ze horen bij het ritueel. Ik ga naar een ander tentje om tosti's te halen en dan gaan wij, drie vrienden, praten over de toekomst van religie. Ik stel ze even aan u voor. De ene vriend is sinds twee maanden katholiek – in een keer gedoopt én de heilige communie én het vormsel ontvangen, als in een wasstraat. De andere vriend is zestig, een schrijver; hij is al veel langer katholiek, hij werd dat 'vanuit het niets' zoals dat zo abstract heet. En ik zit daar als opnieuw gelovige.

Vriend 1, de net gedoopte, is in een sombere bui. Hij zegt zoiets als: 'ik ben 27, aan mij de taak om straks het licht uit te doen of de kaarsen uit te blazen in de kerk, want daar zal het wel op neerkomen.' Vriend 2 zegt: 'misschien wordt die kerk wel heel veel kleiner, maar mogelijk ook veel geloviger. Wie nu naar de kerk gaat, moet dat echt graag willen.' Zelf kijk ik naar vriend 1, die voor mij een voorbeeld is – je op jonge leeftijd laten dopen, met net een studie filosofie achter de rug, waarin God toch keer op keer wordt doodverklaard – ik vind het een wonder.

Ik zeg tegen hem: ‘a. je moet het niet zo euro-centrisch zien, Nederland is de wereld niet en in die wereld is de kerk juist heel groot en ook nog eens hard aan het groeien, en b. jij bent de hoop, jij bent de toekomst!’

Deze scène illustreert wat mij betreft de stelling waarmee ik begon: het onvoorspelbare van het verleden. Want had u mij 35 jaar geleden verteld dat ik elke zondag om 10.30 uur naar de hoogmis zou gaan in de Sint Nicolaaskerk, dan had ik u keihard uitgelachen. Ik woonde toen op de Zeedijk en ben de Nicolaas eindeloos vaak gepasseerd, zonder er ooit naar binnen te gaan. God was in die tijd in het geheel niet denkbaar voor mij. Ik was een intellectueel, een filosoof, en trouwens, nu we het er toch over hebben: een rooie flikker. Want dat bestond toen nog, ik hoorde bij de allerlaatste lichting. Eerlijk gezegd was ik veel minder rood dan flikker, want in het socialisme zag ik niets. Homo zijn was burgerlijk en ouderwets, dat moest in ieder geval voorkomen worden. Dus flikker zou ik zijn – desnoods rood.

Ik kon God er niet bij gebruiken, die was helemaal niet handig. En toch, als ik nu terugkijk op mijn bekering tot het katholieke geloof, dan moet dat er toch ook toen al enigszins hebben ingezet. In die zin is het verleden volstrekt onvoorspelbaar.